

ביאורים

למדנו אתמול שבין סוגי הכשפים שאסרה התורה, נאסר גם הניחוש. על זה מקשה הר"ן מדברי הגמרא במסכת חולין [צה:]. הגמרא מספרת על האמורא הבבלי רב, שהלך לבית קרוביו. בדרך, בזמן שרצה לעבור את הנהר, הגיעה לקראתו מעבורת-נהר מבלי שהוא עצמו הזמינה. רב ראה התרחשות זו, ואמר: 'סימן טוב הוא לעובר דרכים ההולך להתארח, כאשר מעבורת מגיעה לקראתו'. כשהגיע רב לבית מארחיו, נעמד לפני הפתח, הציץ דרך סדק בדלת וראה בהמות שחוטות, המוכנות לסעודת הערב. הוא הקיש בדלת וכצפוי כל בני הבית כולל עובדי המטבח, הגיעו לקבל את פני האורח החשוב, בעוד הבהמות המוכנות לסעודה נותרו ללא השגחה. בסעודה עצמה רב נמנע מלאכול. הגמרא מבינה בשלב הראשון, שהוא ראה באי-ההשגחה על הסעודה סימן לא טוב.

שני ניחושים מוצאים חז"ל בסיפור זה. בראשונה, הוא מפרש את הגעת המעבורת כסימן טוב, ולאחר מכן הוא מפרש את הזנחת הבשר כסימן רע.

סיפור זה מעלה שאלה חמורה: כיצד ייתכן שרב, מגדולי האמוראים, עושה מעשה מנחשים?! הרי התורה אסרה זאת!

ננסה להבין תחילה מה עושה המנחש. המנחש רואה התרחשויות מסוימות כאיתות משמים, לעשיית מעשה או הימנעות ממנו. מהר"ן נשמע שיש ממש בניחושים אלו, ואין הם אמונות תפלות בעלמא. אף על פי כן, אין זה מוכרח שהתוצאה תהיה בדיוק כפי שהתקבל מהניחוש. בעולם ישנם כוחות רבים, וכאשר הקב"ה מחליט שהאחד יצליח בדרכו והשני לא, הוא מתחשב בכל השיקולים הנוגעים לכך: זכויותיו של האדם, ההשפעה על הסובבים אותו, נכונות המעשה בדרך הטבע, וכן הלאה. נכונות התחזית שנותן הניחוש הינה חלקית בלבד. המנחש, הוא זה הבוחר לתת לסימנים את השליטה בחייו, ולהכריע באמצעותם בכל ענייניו.

הניחושים של רב לא נעשו על מנת לסמוך עליהם אלא רק כדי לקבל מושג על הבאות. ייתכן גם שעל ידי הניחוש, ביקש רב לראות האם יש צורך בתפילה להצלחת דרכו, אך לא התכוון לסמוך עליו. ואכן כשרב מחליט לצאת לדרך, הוא הולך בין אם קיבל סימן טוב, ובין אם לא. כיוון שהקב"ה 'משנה'ה הכל כרצונו', כלומר אינו כפוף לאף כח או שיקול, אלא מתחשב במגוון השיקולים הקיים ומחליט על פי רצונו בלבד. נותר לנו להבין, אם כן, מדוע רב לא טעם מהסעודה? הגמרא מתרצת לבסוף שמנהגו היה לא לאכול בסעודות שאינן סעודות מצווה, אך הניחוש כשלעצמו, לא גרם לרב לשנות מדרכו. וכדברי הגמרא: 'כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש' [חולין צה:]. אליעזר, סמך על התנאים שקבע, 'נערה שתשקה לו ולגמליו', כדי למצוא כלה ליצחק. יונתן השתמש בתשובת הפלשתים כדי לידע אם ינצח ואם לאו. רב הכיר סימני ניחוש, אך לא סמך עליהם.

הרחבות

• ניחשתי ויברכני ה'?

רב, אף על פי שִׁהָה בּוֹדֵק בְּמִבְרָא, לא הָיָה סוֹמֵךְ עָלָיו. הרמב"ם התנגד לניחוש וכתב: "ודברים האלו כולן דברי שקר וכזב הן והם שהטעו בהן עובדי כוכבים הקדמונים לגויי הארצות כדי שינהגו אחריהן, ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשיך בהבלים אלו ולא להעלות על לב שיש תועלת בהן, שנאמר 'כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל' [במדבר כג, כג], ונאמר 'כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוונותם ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן' וגו' [דברים יח, יד]. כל המאמין בדברים האלו וכיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודבר חכמה אבל התורה אסרתן אינן אלא מן הסכלים ומחסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלימה, אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו הדברים שאסרה תורה אינם דברי חכמה אלא תהו והבל שנמשכו בהן חסרי הדעת ונטשו כל דרכי האמת בגללן, ומפני זה אמרה תורה כשהזירה על כל אלו ההבלים 'תמים תהיה עם ה' אלוהיך' [דברים יח, יג]" [משנה תורה עבודה זרה יא, ז].

מדברי הר"ן נראה שחולק על הרמב"ם. מדבריו עולה שיש בדברים האלו אמת, אלא שאסור לנו לפעול על פיהם. אם כן, כיוון שרב לא פעל על פי הבדיקה - לא עבר באיסור.

שאלות לדין

מדוע יש הבדל עקרוני בין אדם שסומך על אמצעי הכישוף לאדם שרק נעזר בהם? האם מותר לפי דברים אלו להשתמש במעוונותם וקוסמים, אם לוקחים אותם בערבון מוגבל?

אסור לסמוך על ניחוש

ואם תקשה: אחר שאָסְרוּ כָּל אֵלֶּה הַסִּימָנִים וְאָמְרוּ שֶׁהוּא בְּכֻלָּל "מְנַחֵשׁ", אִיךָ אָמְרוּ בְּפֶקֶד "גִּיד הַנְּשָׂה" (חולין צה ב): "רַב בְּדִיקָה בְּמִבְרָא", וּמָה בֵּין "מִבְרָא" ל"צְבִי הַפְּסִיקוּ בְּדֶרֶךְ". תְּשׁוּבַתְךָ: רַב, אָף עַל פִּי שֶׁהָיָה בּוֹדֵק בְּמִבְרָא, לֹא הָיָה סוֹמֵךְ עָלָיו. שִׁיעוּשָׁה מְעוּשָׁה עַל פִּי הוֹרָאת הַבְּדִיקָה, אִךְ הָיָה רוֹצֵה לְקַחַת קֶצֶת הוֹרָאָה אִם יִצְלִיחַ דְּרָכּוֹ, וְאָף אִם יִמְצֵא שֶׁלֹּא יִצְלִיחַ לֹא יִחְדַּל מְלַכְתּוֹ, לְדַעְתּוֹ שֶׁה' יִתְבָּרַךְ מְשַׁנֶּה הַכֹּל כְּרִצּוֹנוֹ, וְהַנְּחָשׁ אֵינוֹ אֶסוּר אֲלָא לְמִי שֶׁסוֹמֵךְ עָלָיו. וְזֶה מִבְרָא שֶׁשָׁם, אָמְרוּ: "וְאִפְלוּ הַכִּי" רַב לֹא אֶכֶל מִהוּא בִישָׁרָא, מֵאִי טַעְמָא, עֲלוּמִיָּה עֵינֵיהּ, הָא לֹא עֲלִים, אֲלָא מְשׁוּם דְּנְחִישׁ, וְהָא אָמַר רַב: כָּל נַחֵשׁ שֶׁאֵינוֹ כְּאֲלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם וְכִיהוֹנָתָן בֶּן שְׂאוּל אֵינוֹ נַחֵשׁ", כְּלוּמַר: כָּל נַחֵשׁ שֶׁאֵינוֹ סוֹמֵךְ עָלָיו כְּאֲלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם שֶׁאָמַר (בראשית כד יד): "וְהָיָה הַנְּעֵרָה אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ" וְגו' וְכִיהוֹנָתָן בֶּן שְׂאוּל שֶׁאָמַר: "וְהָיָה אִם יִאֲמְרוּ אֲלֵינוּ עֲלוּ וְעֲלִינוּ" [אם כֹּה יִאֲמְרוּ עֲלוּ וְעֲלִינוּ וְעֲלִינוּ] אֵינוֹ נַחֵשׁ, וְרַב לֹא סָמַךְ עָלָיו, אֲלָא שֶׁאָמַר: "וּמִבְרָא אֲתִי לְאִפְיָה" יוֹמָא טְבָא לְגָאוּ, וְלֹא אָמַר: "אִם מִבְרָא אֲתִי לְאִפְיָה אִיזִיל וְאִם לֹא לֹא אִיזִיל".

בְּדִיקָה - בדק האם יצליח דרכו בעזרת הספינה, אם מזדמנת לפניו סימן שיצליח. **מִבְרָא** - מעבורת הנהר באה לפניו. **לְדַעְתּוֹ** - בגלל ידיעתו. **וְאִפְלוּ הַכִּי וכו'** - אפילו כך (ובכל זאת) רב לא אכל מאותו בשר, לא בגלל שנעלם מן העין הואיל ורב לא העלים עינו ממנו אלא בגלל הניחוש. **וּמִבְרָא אֲתִי לְאִפְיָה וכו'** - מעבורת באה לקראתו יום טוב יהא, ולא אמר שאם תבוא לקראתו ילך או לא ילך.

